

Acta Illyrica
Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina IV/Broj 4

IZDAVAČ / PUBLISHER:

*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa
i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS*

Topal Osman Paše 20, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

<http://bathinvs.com/>

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER: Dženan Brigić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF: Edin Veletovac

REDAKCIJA / EDITORIAL BOARD:

Enver Imamović (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo); **Milan Lovenjak** (Filozofski fakultet Univerziteta u Ljubljani / Faculty of Arts, University of Ljubljana); **Marcel Burić** (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb); **Branka Migotti** (Zagreb, Hrvatska / Zagreb, Croatia); **Salmedin Mesihović** (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo); **Ivan Basić** (Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split); **Olga Pelcer-Vujačić** (Institut za istoriju Univerziteta Crne Gore / Historical institute of the University of Montenegro); **Siniša Bilić-Dujmušić** (Hrvatsko katoličko Sveučilište u Zagrebu / Catholic University of Croatia); **Drago Župarić** (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo); **Bego Omerčević** (Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli / Faculty of Philosophy, University of Tuzla); **Ivan Radman Livaja** (Arheološki muzej u Zagrebu / Archaeological Museum in Zagreb); **Marko A. Janković** (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu / Faculty of Philosophy, University of Belgrade); **Dejan Gazivoda** (Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore / Center for Conservation and Archaeology of Montenegro); **Lucijana Šešelj** (Filozofski fakultet u Sveučilišta u Rijeci / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka); **Amra Šaćić Beća** (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo).

SEKRETAR REDAKCIJE / SECRETARY OF THE EDITORIAL BOARD: Arnela Selimović

RECENZENTSKI ODBOR / ADVISORY BOARD:

Adnan Busuladžić (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo); **Slaviša Perić** (Arheološki institut, Beograd / Institute of Archaeology, Belgrade); **Jacqueline Balen** (Arheološki muzej u Zagrebu / Archaeological Museum in Zagreb); **Martina Blečić Kavur** (Fakultet za humanističke studije Univerziteta Primorska / Faculty of Humanities Koper, University of Primorska); **Dragana Nikolić** (Balkanološki institut, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd / Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts); **Almir Marić** (Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru / Faculty of Humanities, "Džemal Bijedić" University of Mostar); **Inga Vilogorac Brčić** (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

ČASOPIS JE INDEKSIRAN U / JOURNAL INDEXED IN:

C.E.E.O.L. (Central Eastern European Online Library)

Complementary Index (EBSCO host)

Časopis je štampan uz podršku Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo.
Printing of the journal supported by the Ministry of Culture and Sports of Canton Sarajevo.

*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i
drevnih i klasičnih civilizacija*
BATHINVS

Acta Illyrica

Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina IV/Broj 4

SARAJEVO, 2020.

SADRŽAJ / CONTENTS

PREGOVOR / FOREWORD	7
---------------------------	---

NAUČNI I PREGLEDNI RADOVI / ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS AND REVIEW ARTICLES

Adnan Kaljanac / Dženan Brigić – <i>Rezultati arheološke prospekcije 2017. godine na prahistorijskom lokalitetu Butmir i njegovo stanje danas / Results of the archeological prospection on the site of Butmir from 2017</i>	17
Aleksandar Jašarević – <i>Igla kao forma specifične materijalne kulture s kraja bronzanog i početka željeznog doba sjeverne Bosne / Pins as a form of specific material culture from the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age in the northern Bosnia</i>	49
Salmedin Mesihović – <i>Otkrivanje homerovskog koda: Tersitov bijes / Discovering the Homeric code: Thersites's rage</i>	67
Vjeran Brezak – <i>Menas – kronika prebjega / Menas – the chronicle of defector</i>	83
Alka Domić Kunić – <i>Kolapijani – Apijanovi Peonci / Colapiani – Appian's Paeones</i>	107
Goran Popović – <i>Novi pristup istraživanju rimske putne komunikacije Salona – Servitium / A new approach to the research of the Roman road Salona – Servitium</i>	163
Dženefa Merdanić Šahinović – <i>Administrativno-pravno uređenje rudarskog distrikta sjeverozapadne Bosne u III stoljeću / The administrative and legal regulation of the mining district of northwestern Bosnia in the 3rd century</i>	175
Amra Šaćić Beća – <i>Klesarske greške na antičkim epigrafskim spomenicima sarajevske regije / Stonecutters' mistakes in ancient epigraphic monuments from the Sarajevo region</i>	223

PRIKAZI / REVIEWS

Mirza Hebib – Prikaz knjige: <i>Law in the Roman Provinces</i> , (ed.) K. Czajkowski and B. Eckhardt: Oxford University Press, 2020, xii + 526 str.	241
Damir Deljo – Prikaz knjige: Predrag Novaković, <i>Historija arheologije u novim zemljama Jugoistočne Evrope</i> , Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2015, str. 304.	245
Nejra Stovro – Prikaz knjige: Greg Woolf, <i>Rome an Empire's Story</i> , Oxford University Press, Oxford, 2012, 383 str.	249

Fadil Hadžiabdić – Prikaz naučnog časopisa: <i>Godišnjak Udruženja BATHINVS, Acta Illyrica</i> , br. 3, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija “BATHINVS”, broj III, Sarajevo, 2019, 149 str.	253
Amina Šehović - Prikaz knjige: Miroslava Mirković, <i>Municipijum S. Rimski grad u Kominama kod Pljevalja</i> , Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013, 159 str.	259
UPUTSTVA AUTORIMA.....	263
ANNUAL JOURNAL OF BATHINVS ASSOCIATION YEARBOOK TEMPLATE.....	265
UPUTSTVA RECENZENTIMA	267
REVIEWER GUIDELINES.....	268
AUTORI OBJAVLJENIH RADOVA	269

Prikaz naučnog časopisa: *Godišnjak Udruženja BATHINVS, Acta Illyrica*, br. 3, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija “BATHINVS”, broj III, Sarajevo, 2019, 149 str.

Treći broj časopisa *Acta Illyrica* u izdanju BATHINVS-a svjetlo dana je ugledao 2019. godine pod uredničkom palicom Edina Veletovca. Značajan iskorak u odnosu na ranije brojeve predstavlja i to što je časopis po prvi put indeksiran u Complementary Index (EBSCO host), čime je povećana vidljivost radova koji se u njemu objave, kao i kriteriji za objavu. Redakcija i recenzentski odbor imaju međunarodni karakter. Ukupno se u časopisu nalazi 149 stranica, podijeljenih u tri cjeline. Prva cjelina *Predgovor* djelo je glavnog urednika Edina Veletovca. U drugoj cjelini “Naučni i pregledni radovi” nalazi se pet radova, od čega su tri napisana na engleskom, a dva na bosanskom jeziku. Radovi Feđe Milivojevića *Gnaeus Sicinius and Third Macedonian War: new approach to Livy's information* i Gorana Popovića *The methodology of Roman communication research in the territory of Bosnia and Herzegovina* dobili su oznake izvornog rada. Kao pregledni radovi označeni su radovi Amre Šaćić Beća i Edina Veletovca *Roman conquest of the Sarajevo Region and its consequences on the example of urbanisam and Early Christian (Late Antique) architecture*, Almira Marića *Cohortes equitate in Humac: Kombinirane kohorte na Humcu u doba principata* te Arnele Selimović *Municipium S*. Treću cjelinu časopisa čine *Prikazi* gdje je objavljeno njih pet, među kojima i prikazi nagrađeni u okviru konkursa za nagradu *Prof. dr. Esad Pašalić*. Osim toga, na posljednjim stranicama se nalaze uputstva za autore te uputstva za recenzente na bosanskom i engleskom jeziku. Na posljednjoj stranici nalaze se informacije o autorima objavljenih radova.

Feđa Milivojević je autor rada *Gnaeus Sicinius and Third Macedonian War: new approach to Livy's information* koji se nalazi od 15. do 31. stranice časopisa. U radu je ponuđeno novo tumačenje i analiza Livijevih podataka o brojnosti vojske sa kojom se Sicinije iskrcao u Epiru u predvečerje Trećeg rimsko-makedonskog rata. Metodološki, teško je naći bilo kakvu zamjerku Milivojevićevom tekstu. Autor je uspješno identifikovao informacije u Livijevom tekstu koje su relevantne za ovaj rad, kao i literaturu koja se bavila ovim pitanjem. Bitno je primijetiti da u oblikovanju svojih zaključaka autor uspješno kombinuje analizu i kritiku izvora sa tumačenjem situacije na obalama Apolonije pred početak Trećeg rimsko-makedonskog rata. Ustaljenu tvrdnju u historiografiji da je Sicinije iz Italije u Apoloniju iskrcao samo pet hiljada pješaka i tri stotine konjanika, Milivojević

dovodi u pitanje kroz navođenje nekoliko argumenata. Prvo i osnovno se odnosi na pouzdanost podataka koje je Livije preuzeo od Polibija, a koji ukazuju na tako mali broj vojnih trupa. Nakon toga autor analizirajući situaciju i vojne aktivnosti Sicijanove vojske zaključuje kako tako mali broj ne bi bio dovoljan da se oni obave uspješno na način na koji su obavljani. To se prije svega odnosi na utvrđivanje utvrda Dasareta i Ilira te slanje jedinica u pripomoć gradu Larisi. Prema tome, konačni zaključak Milivojevića jeste da se Sicinije iskrcao sa mnogo većom vojskom. Ono što se može zamjeriti autoru jeste to što na kraju nije ponudio rješenje kolika je zapravo bila ta vojska sa kojom se Sicinije iskrcao, sama karakterizacija *mnogo veća* nije dovoljno precizna.

Amra Šaćić Beća i Edin Veletovac su autori članka *Roman conquest of the Sarajevo Region and its consequences on the example of urbanisam and Early Christian (Late Antique) architecture* koji se nalazi između 31. i 62. stranice časopisa. Uz članak se kao dodatak nalazi i sedam fotografija. Rad se sastoji od dva podnaslova. U prvom dijelu *Chronology of Roman conquest of the Sarajevo Region*, autori su ponudili prikaz rimskog osvajanja sarajevske regije koja je u antičkom periodu obuhvatala teritoriju municipija *Aquae*. Ponuđen je temeljan prikaz kako starije, ali istaknuto mlađe historiografije o ovome pitanju. Posebno je zanimljivo istaći pregled historiografije o tome ko je narod *Daesii* koji se javlja u Apijanovom tekstu. Autori su na kraju ponudili i svoje mišljenje prema kojem se ne radi o Desidijatima, nego o indigenoj zajednici koja je bila dio Desidijatskog saveza u vrijeme Batonovog ustanka, dok su pitanje etnografije ove zajednice ostavili otvorenim. Zanimljivo je da su autori informaciju, koju donosi Dion Kasije o suđenju Batonu Breučkom pred vojskom nakon što je zarobljen od strane Batona Desidijatskog, protumačili kao prvi oblik parlamentarizma u historiji Bosne i Hercegovine. Smatramo da bi bolji opis bio prvi u izvorima zabilježeni oblik parlamentarizma u Bosni i Hercegovini, jer je teško povjerovati da takav način suđenja predstavlja neko *ad hoc* rješenje, vjerovatno se radilo o ustaljenoj praksi. Također, vrijedilo bi teoretski raspraviti i da li se tako organizovano suđenje i može opisati kao parlamentarizam. Podnaslov *Urban and administrative development of the Sarajevo Region under the Roman administration* čini drugi dio rada u kojem ponuđena analiza epigrafskih spomenika i arheoloških tragova koje svjedoče o postojanju rimskog naselja na području današnje Ilidže. Autori odbijaju tezu da je naselje krajem drugog i početkom trećeg stoljeća imalo status kolonije i argumentovali su da se radilo o municipijumu. Puni naziv naselja *Aquae S.* nije poznat, ali autori prihvataju Pašalićevu tezu da se najvjerovatnije radilo o nazivu *Aquae Sulfuratae* ili *Sulfuratae*. Posljednji dio članka se odnosi na pojavu i širenje kršćanstva. Ponuđen je pregled tri kasnoantičke crkvene lokacije. Prva se odnosi na mozaik pronađen na prostoru današnjeg Marijin-Dvora, druga lokacija se odnosi na nešto šire područje Gornjeg Kotorca kod Ilidže gdje je pronađena kasnoantička crkva. Treća lokacija je mjesto Tekija u Podlugovima kod Ilijaša gdje su pronađeni fragmenti kapitola. U ovome radu autori

su uspjeli da vremenski dugo razdoblje povežu u smislenu cjelinu te ukažu, kako na određene historiografske probleme, tako i da ponude rješenja.

Jedini rad koji se bavi metodologijom u ovom broju časopisa jeste rad Gorana Popovića *The methodology of Roman communication research in the territory of Bosnia and Herzegovina*. Popović je prikazao prvo tradicionalne metode istraživanja rimskih komunikacija kroz primjere kako su to radili D. Sergejevski, E. Pašalić i I. Bojanovski. Načinio je vjerovatno tipografsku grešku smjestivši ih u drugu polovinu 19. umjesto u drugu polovinu 20. stoljeća. Tradicionalna metoda se, prije svega, bazira na principu *hodologije*, to jeste, kroz obilazak terena. Drugi tradicionalni metod se zasniva na snimkama iz zraka, ali taj način nije odgovarajući za brdsko-planinski teren, kakav je u Bosni i Hercegovini. Nakon toga autor je predstavio moderne metode koje se baziraju, prije svega, na satelitskim snimcima. Ovaj metod ipak, Popović, karakteriše tek kao dodatak za tradicionalne metode istraživanja. Autor je konačno ponudio novi pristup istraživanju rimskih komunikacija koji bi se sastojao od šest faza. Prva faza bi bila određivanje terena koji će biti predmetom istraživanja, druga bi se odnosila na čitanje lokalnih monografija, izvještaja arheoloških istraživanja, treća faza bi se odnosila na proučavanje izvora iz srednjeg vijeka i osmanskog perioda koji govore u putovanjima, četvrta faza se bazira na proučavanju starih mapa, zračnih i satelitskih snimaka, peta faza bi bila poduzimanje hodološkog istraživanja i posjeta terenu te, konačno, šesta faza je objava rezultata. Ovaj rad ima nemjerljiv značaj ne samo za historiografiju o antičkom periodu u Bosni i Hercegovini nego i generalno za bosanskohercegovačku historiografiju. Radovi o metodologiji predstavljaju pravi raritet u domaćoj historiografiji i ovaj rad je dobar primjer za buduće pristupe metodološkim problemima. Poseban značaj ima to što se autor aktivno bavi istraživanjima rimskih komunikacija te rezultati ovog rada su posljedica njegovog ličnog iskustva nošenja sa istraživačkim izazovima.

Rad Almira Marića daje pregled augzilijarnih kombiniranih kohorti koje su u doba principata bile smještene na Humcu. U prvom dijelu rada predstavljena je historiografija o datom lokalitetu koji po ocjeni autora predstavlja jedno od najznačajnijih arheoloških lokaliteta u Bosni i Hercegovini. Autor u ovome dijelu nije prihvatio niti odbacio ijednu od teorija. Drugi dio rada nudi pregled kombiniranih kohorti koje su bile smještene u logoru Humcu. Kohorte koje su uspostavile logor u prvom stoljeću bile su dvije hispanske kombinovane konjaničke kohorte *cohors I Lucensiumeequitata* i *cohors I Bracaraugusatanourum equitate* te kohorta sastavljena od keltskih mladića sa područja Alpa *cohors III Alpinorum equitata*. Ove kohorte su imale ulogu u kontrolisanju terena nakon gušenja Batonovog ustanka, a vjerovatno i u romanizaciji. Početkom drugog stoljeća kao stalna u logor je smještena *cohors I Belgarum equitata*. Kao glavni izvor za proučavanje ovih kohorti, njihovog sastava, služe epigrafski izvori. Čitanjem tih izvora ustanovilo se da je vremenom rasla uključenost lokalnog stanovništva u službu u kohortama. Kroz čitav tekst autor se osvrće i na relevantnu literaturu o pitanjima o kojima raspravlja. Kvalitet

teksta povećava iscrpno navođenje epigrafskih spomenika u fusnotama koji se odnose na pomenute kohorte. Autor se osvrće na modernu historiografiju koja je razbila neke ranije ustaljene pretpostavke, kao npr. o vjenčanjima između vojnika i žena iz lokalne populacije. U skladu sa ovim, autor nudi i primjer jedne žene *Iulia B* koja je bila u braku sa dekurionom iz prve kohorte Belga i za koju je ranija historiografija smatrala da je bila domaćeg porijekla. Marić prilično uvjerljivo odbacuje to mišljenje i dokazuje da je ona bila porijeklom iz Panonije. Iako okarakterisan kao pregledni članak, *Cohortes equitatae in Humac: Kombinirane kohorte na Humcu u doba principata* baca jedan novi pogled na pitanje braka između lokalnog stanovništva i vojnika te na taj način otvara pitanja o romanizaciji na području Bosne i Hercegovine koje bi trebalo ponovo pretesti.

Posljednji rad u časopisu *Municipium S* je djelo Arnele Selimović. Rad se sastoji iz nekoliko podnaslova. Prvi podnaslov *Historijat istraživanja* daje detaljan pregled koji započinje sa pruskim konzulom u Bosni iz 19. stoljeća, a završava sa arheološkim istraživanjima koje je 2007. i 2008. provela dr. Mira Ružić. Sam kontinuitet naučnih radova o ovome području ukazuje na njegov značaj i značaj teme o kojoj piše. Također ukazuje i na pitanja na koja historiografija nije dala konačne odgovore. Drugi podnaslov *Ime rimskog naselja u Kominama* ukazuje na probleme jer nije zabilježeno puno ime naselja koje se spominje kao *Municipium S*. Nakon pregleda različitih mišljenja, autorica je procijenila da je mišljenje Alföldyja, koji je smatrao da se radi o *Municipium Siculatorum*, najbliže istini, ali da do konačnog zaključka treba koristiti izraz *Municipium S*. *Uspon grada i stjecanje municipalnog statusa* je sljedeći podnaslov u kojem Selimović predstavlja natpise koji ukazuju na municipalni status te vrijeme kada je naselje steklo status municipija kao i njegovu veličinu. Četvrti podnaslov je *Stanovništvo autohtono i doseljeno* i autorica se, u historiografskoj dilemi da li su *Municipium S* naseljavali Pirusti ili Sikuloti, odlučuje za Sikulote zbog samog naziva mjesta. Pretposljednji podnaslov *Rimski spomenici iz Pljevalja* ukazuje na spomenike pronađene u Pljevljima i pružaju informacije o životu u *Municipium S*., na kraju rada date su fotografije ovih spomenika. U zaključku se nalazi pregled ranijih tvrdnji. Generalna ocjena rada je da nudi kvalitetan prikaz, prije svega, historiografije o *Municipiumu S*.

Treći dio časopisa posvećen je prikazima knjiga. Prvo su prezentirani radovi dobitnika nagrade *Prof. dr. Esad Pašalić*. Prvo mjesto je osvojio prikaz knjige *A Companion to Ostrogothic Italy*, koji je načinio Goran Popović. Drugo mjesto je odnijela Dženana Kahrman sa prikazom *Historija Ilira* autorâ Salmedina Mesihovića i Amre Šaćić. Treće mjesto su podijelili prikazi koje su načinili Fadil Hadžiabdić *Geneza zla – Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad republike* autora Salmedina Mesihovića te Zerina Kulović koja je prikazala knjigu *Tragovi antičkog teatra* autora Adnana Busuladžića. Osim prikaza dostavljenih u okviru konkursa za nagradu, u časopisu je mjesto našao i prikaz publikacije *Vodič za antičko naslijeđe u gradu Sarajevu i njegovoj okolini*, koji je načinila Sandra Hasagić.

Ukupno gledajući, treći broj časopisa, *Acta Illyrica*, predstavlja novi iskorak u razvoju bosanskohercegovačke antičke historiografije. Radovi koji su objavljeni u njemu drže se najstrožijih naučnih principa i otvaraju nove puteve za bosanskohercegovačku historiografiju. Nagrada *Prof. dr. Esad Pašalić* koja je po prvi put dodijeljena u ovom broju časopisa, jedna je od rijetkih nagrada u Bosni i Hercegovini koja potiče razvoj mladih historičara i arheologa. Osim toga, ime nagrade po bardu bosanskohercegovačke historiografije, Esadu Pašaliću, čuva sjećanje na njegov lik i djelo.

Napomena uredništva:

Ovaj rad je osvojio **TREĆE MJESTO** na javnom pozivu za nagradu “Prof. dr. Esad Pašalić”.

